

Szauder József
1917–1975

Barátai, tisztelői és munkatársai egy szerdán, a déli órákban beszéltek vele utoljára. Mindenki tudta, hogy e nap nem jelentéktelen, de senki nem gondolta, hogy a találkozás szinte órák múlva tragikus színt kap, és elfelejtethetlenné válik. Rómából érkezett haza ezen a nyáron — ötéves vendégprofesszori teendők után immár véglegesen, hogy átvegye itthoni munkakörét. A magával hozott anyagról, tervezett kötetekről és tanulmányokról, kizárólag jövőbeli feladatokról folyt a beszélgetés; az általános tájékozódás és tájékoztatás céljával, könnyed, csevegő hangon. Baráti körben, párnázatlan széken foglalt helyet, és mindenki más is a maga szokott helyén ült. Kávét és cigaretta mellett, mint ilyen alkalmakkor rendesen. És másnap reggel már terjedt a megdöbbentő hír, hogy nem él többé.

A magyar irodalomtörténet 1750 tájától az 1830-as évekig terjedő szakaszának legkiválóbb ismerője és legeredményesebb kutatója volt. Gazdag tudományos munkásságának ezt a terjedelmileg is legszámottevőbb részét ismerik leginkább; nem kevésbé jelentősek azonban azok a művei, amelyeket az olasz irodalom egészének egyes kimagasló alakjairól, a magyar–olasz irodalmi kapcsolatokról és a XX. századi magyar irodalom néhány nagy alakjáról írt. Sokoldalú munkásságát a gondolatok gazdagsága és a kifinomult esztétikai érzék, elemzéseit az eszmék és a minőségek iránti fogékonyság, alapos filológiai munka és széles körű filozófiatörténeti tájékozottság jellemzi. Tudósi portréjának sajátos vonása, hogy az egész mai magyar tudományosságban szinte egyedülálló módon tudta összefüggésbe hozni az irodalmi jelenségeket az egykorú művészettörténeti alkotásokkal és irányzatokkal. Nem mindennapi erénye volt a pedagógiai hajlam és a fiatalabb tudósok nevelésében kifejtett tevékenység: a negyvenévesektől kezdve kevés irodalomtörténész akad szakterületén, aki nem okult legalább szóbeli javaslataiból és mindenkor alapos lektori véleményeiből.

Bölcsészdoktori disszertációja *Faludi udvari embere* címmel jelent meg (1941). A legfontosabb megállapítások máig oly helytállóak benne, hogy ezeken alapul minden további Faludi-kutatás. Szauder József figyelme kedvelt korszakának nagy író-egyéniiségei felé a magyar irodalomtörténeti kutatások megújulásának éveiben fordult. 1953-ban Bessenyeiről, 1955-ben Kölcsey Ferencről jelentetett meg monográfiát. Kisebb monográfia méretű és értékű az a tanulmánya, mely Kazinczy Ferenc Válogatott Művei előtt jelent meg bevezetésül (1960). Munkássága eme korszakának kisebb cikkeit *A romantika útja* (1961) és az *Olasz irodalom – magyar irodalom* (1963) c. kötetekben gyűjtötte össze. *Ciprus és obeliszk* c. könyvében (1963) szintetikus művészetszemléletéről tett tanúságot. Babitsról, Kosztolányiról és Krúdyról írott esszéi a XX. századi magyar irodalom kiváló ismerőjének mutatják.

A felvilágosodás korának, valamint a romantikába való átmenet jelenségeinek az 1960-as évek második felétől egyre inkább elmélyülő tanulmányozására utal egyebek között *Kölcsey Ferenc Kiadatlan írásainak* (1968) hatalmas kötete. Ekkoriban érlelődött meg benne az a nagyjelentőségű s az egész periódus irodalmának rendszerezésére alkalmas gondolat, hogy a romantika előtti, Bessenyei György fellépésétől számítható korszakot a maga egészében a klaszszicizmus jegyében állónak kell tekinteni. Az alapvető felismerést egyre elmélyültebben fejtegető tanulmányai *Az este* és *Az álom* c. kötetében (1970) láttak napvilágot. Ugyanekkor kezdett behatóan foglalkozni Csokonaival. Róla megjelentetett dolgozataiból világosan megítélhető, hogy készülő monográfiája teljesen új színben láttatta volna a nem egyszer félreértett vagy félremagyarázott költőt.

Az utolsó kötet, amire nevét még életében kinyomtatták, az *Irodalom és felvilágosodás* c. vaskos tanulmány-gyűjtemény. Azt a korszakot világítják meg lapjain újabb, tárgyyszerű kutatásokkal barátai és tanítványai, amely Szauder József fő kutatási területe volt, és az ő Horváth János iránti tisztelete segítette benne a nyilvánosság elé régi mesterének egyik kiadatlan egyetemi előadását. A kötet megtervezése és a munkatársi gárda megszervezése Szauder József érdeme volt: a társszerkesztőnek egyszer ki kellett mondania ezt a nyilvánosság előtt.

Szauder József, az Akadémia levelező tagja, 1975 tavaszán addigi munkásságának elismeréseképpen az állami díj II. fokozatát kapta. Hazajött, hogy személyesen vegye át a magas kitüntetést, és a fehér asztalnál együtt ünnepelt barátaival. Nagyon jól esett neki a díjban kifejeződő méltánylat, és újult erővel készült régi és újabb feladataira.

Egészségi állapotának alakulását évek óta aggodalommal figyelték közelebbi ismerősei. Tudtak egy irodalomtörténeti vándorgyűlésről, amelyen, mint utóbb kiderült, már betegnek érezte magát, de akkor senkinek nem szólt, sőt kitűnő előadást tartott. Ama bizonyos szerdai napon, amúgy mellékesen, hirtelen jövő rosszulletekről beszélt, amikor a római utcán meg kellett állnia, hátát a falnak vetnie, s így várni meg elmúltát. Kímélnie kellett volna magát, de ő erre soha nem volt hajlandó, mert testi mivoltát a szellem erejével a munkának rendelte alá. Tragikus hirtelenségű távozása nemcsak barátait, tanítványait és az egész szakmai közösséget rendítette meg: a magyar irodalomtörténet egy egész korszaka sínyli meg, amely szinte gazdátlanná vált. Olyan tudós, szerkesztő és nevelő dőlt ki a sorból élete java idejében, akit pótolni egyhamar nem lehet. Nyomába lépni is alig.

Tarnai Andor